

wat op sy eie manier 'n toeverlaat is. Op 'n paradoksale wyse bly die skulpe en alles anders wat in die verhaal verlore gaan, juis in die verhaal behoue; in die storie wat handel oor verloregegaande Afrikaanse woorde en die verlies van die status van Afrikaans, word Afrikaans juis bevorder en bewaar. *Die boek van toeval en toeverlaat* bied nie net getuënis van aflegging en verlies nie, maar ook van kreatiewe krag. Dit is 'n kosbare toevoeging tot Ingrid Winterbach se toeneemend indrukwekkende oeuvre.

Chris van der Merwe

Universiteit van Kaapstad, Kaapstad

Bessie Head: Thunder Behind Her Ears.

Gillian Stead Eilersen. Johannesburg: Wits University Press, 2007 [1995]. ISBN: 978-1-86814-446-4.

Bessie Head (1937–1986), skrywer en literêre aktivis, behoort vandag bestudeer te word, as ons ons veelvuldige soeke na en die diskoers oor identiteit en nasieskap in Afrika in ag neem. Head se lewe en werke fokus juis die aandag op rasseverhoudinge en -vooroordele wat veral samelewings in suider-Afrika deurspek en beduiwel. Dit is dan goed dat 'n nuwe uitgawe van *Bessie Head: Thunder Behind Her Hears* onlangs uitgereik is.

Die biograaf Gillian Stead Eilersen begin haar weergawe van Head se lewe en werk deur te sê dat "Bessie Amelia Head seemed singularly alone in the world" – wat myns insiens kode is vir "sy het 'n gemarginaliseerde gelewe gelei". En Eilersen se voorlaaste hoofstuk eindig met die stelling: "In actual fact *A Bewitched Crossroad* becomes Bessie Head's final tribute to the Ordinary Man; her final condemnation of the power people." Hierdie sinne vervat die lewe en werk van die Bessie Head, 'n vrye dog eensame mens

wat haar lewe lank gestry her teen mag en magtiges wie haar en gewone mense met kleur en klas en etnisiteit ingekerker het.

Die lewe van Head was een van stryd, wil Eilersen sê, om uit die tronke van eensaamheid en sosiale omskrywing te breek. Sy wou self-definisie, gebalanseerheid en harmonie verkry. Dit kon sy slegs deur haar skryfwerk doen.

Eilersen se biografie is eerstens in 1995 gelyktydig deur Heinemann, James Currey, en David Philip uitgegee. In hierdie tweede uitgawe blyk dit dat slegs die teksuitleg en ontwerp verander is, met foto's, van hulle vir die eerste keer gepubliseer, in die middel van die boek saamgevat eerder as deur die teks versprei. Die uitgewers het ook ontslae geraak van daardie verleentheid van 'n hoofstuktitel "Ohio, 1977" en dit gekorrigeer tot "Iowa, 1977", na die Amerikaanse staat waar Head 'n internasionale "writing Programme" as skrywersgenoot bygewoon het.

Eilersen vertel Head se storie kronologies, met bogenoemde temas in elke tydvak aangespreek. Dit doen die skrywer in 'n aangename styl en met teks wat rommel met die basuin van Bessie se stem. Hierdie teenwoordigheid is dwingend soos die donder wat sy altoos agter haar ore wou hê wanneer sy sou skryf. En hierdie "lewende" stem spreek tot ons danksy die hope intens persoonlike briewe wat sy nagelaat het. As sulks is dit moeilik om Eilersen's se vrye "indirekte" diskoers vas te vat, behalwe dat sy Head se storie met empatie hanteer en dikwels met haar subjek saamstem – en dit is goed so. Ook is Head se lewe nie eiesinnig nie en stort sy haar diepste in haar skrywe uit, soos Eilersen uitwys in haar intra-tekstuele "resensies".

Bessie Head is in Natal in 1937 gebore. Haar kinderdag was relatief normaal en armoedig; haar kleurlingheid is getoets midde oorwegend Zoeloe, Engelse en Indiër gemeenskappe; en haar opgroei is omgeef met 'n sen-

dingskool-etos. Bessie was onbewus van haar “gemengde oorsprong” (sy spruit uit ’n wit moeder en Afrikaan vader) en die beweerde kranksinnigheid van haar biologiese moeder. So dan is haar karakter in ’n multikulturele leefwêreld gevorm en Bessie Emery (dit was haar geboortevan) betree vroeë volwassenheid as ’n komplekse, intense persoon, een wat bewus was van haar marginaliteit. En hier begin haar lewe op die mespunt tussen normaliteit and waansin, of soos sy dit sou stel, op die rand van die horison. Eilersen teken hier ’n empatiese skets, maar impliseer dat storms aan die kom was.

Vervolgens ontvou die skrywer Head as jong onderwyser wat vinnig intellektueel groei en met Indiese filosofieë en godsdiens eksperimenteer. Maar dit raak gou duidelik, by monde van Head self, dat sy nie vir die onderwysprofessie geskik was nie (35–36). Joernalistieke toere in Kaapstad en Johannesburg, onder andere by *Drum* en *Golden City Post*, het gevolg. Maar, omgeef deur Sharpeville, die triomf van apartheid, en die wipplankryery van haar persoonlike lewe het Head dit moeilik gevind om in Suid-Afrika aan te bly. ’n Selfmoordpoging het misluk. En haar uitreik na Pan-Afrikanisme a lá George Padmore en Robert Sobukwe het getaan voor sy sinvol polities betrokke kon raak.

Volgens Eilersen was Bessie Emery hoogs wispelturig, veral in haar verhoudings met mans. Die skrywer se hantering van wat Head se eerste seksuele ervaring (met Harold Head) kon gewees het, suggereer morele verwording. Kry ons hier innuendo dat die beweerde kranksinnigheid in haar agtergrond en haar kleurlingheid manifestasie gevind het? Die leser sal daarop let dat die skrywer hier (59) geen bronneverwysing het nie en sal wonder waarom hierdie stukkie intieme geskiedenis sonder ondersteuning die teks binne glip.

Maar dit niesteenstaande, Bessie Emery het toe in 1961 getrou – met die einste Harold

Head en ’n seun, Howard, is gebore. Die huwelik kon egter nie hou nie. Lees maar.

Eilersen spreek hierna minstens vier temas aan. Eerstens analiseer sy Head se romans; dan belig dié se stryd as ’n staatlose persoon in Botswana; derdens spreek sy Head se interne en eksterne worstelinge aan; en laastens bespreek sy haar subjek se suksesse buite Afrika.

Met betrekking tot die Head-romans vind ons ’n pre-publikasie opbou van gegee en as sulks kry mens ’n ryke ontstaanskonteks. Dan volg die tekskritiek. En hier maak Eilersen seker dat ander kritiese en kritieke stemme ook gehoor word. Dan is daar ook na-publikasie opsommings. Die besprekings vind dikwels parallelle tussen Head se tekste en haar lewensepisodes. Die subjek lewe inderdaad deur van haar karakters, soos dit veral die geval is in *The Cardinals*, *Maru* en *A Question of Power*. Head sê self: “All my writing is about ordinary people and my relationships with them.” (213) Die skrywer Gabriel Garcia Marquez het eens opgemerk, en ek vertaal vrylik, dat “Die lewe is nie dit wat ons gelewe het nie, wat ons onthou en hoe ons onthou sodat ons ons lewenstorie kan vertel.” Dit was Bessie Head, storieverteller, in aksie. Tog staan haar stories op eie, gedistansieerde voete ook en spreek hulle tydlose temas aan: geslagsverhoudinge, magsmisbruik, en rassisme. Hierdie negatiewe niesteenstaande, Head plaas die vrou, die hoofkarakter, amper altyd in die kern van die storie en mans in die kantlyne. Haar implisiete agenda is egter nie feminisme nie, maar eerder menswaardigheid en gelykheid (midde ’n bose wêreld).

Head se stryd as uitgewekene in Botswana is ook teen swart rassisme waaraan sy en haar seun blootgestel is. As “Masarwa” is hulle wreed aangeval, en sy sou vrees vir hul oorlewing binne ’n gemeenskap deurspek met venynige vooroordele. In die verband sê sy, nadat sy uit ’n tuinprojek geskop is, “Village

people did not want me, regardless of the fact that much was achieved [...] You'd ask why? Then read *Maru*. To Africans I am a Bushman, filthy, tainted, half-breed" (156). Hierdie Afrikaan-rassisme ervaar sy ook in Zimbabwe waar haar rol as skrywer in twyfel getrek is bloot omdat sy kwansuis "not African" was, en so ook haar nie-Afrikaan-genoeg-karakter want "She is not African". En dit kom ten koste van die wyskede wat Head probeer kommunikeer (het). Selfs die Shona het die Ndebele vervolg bloot op grond van hul Ndebeleskap (Sien M. J. Matshazi se *Zimbabwe: With Robert Mugabe to the Brink of the Abyss*, 2007). Mens kan hierdie rassisme etnisisme noem, as mens dit sou wou verdedig. Maar rassisme of etnisisme, Bessie en Howard is met hierdie haat geteister.

Tog sê Head, "Don't worry to define my race. I have defined myself thoroughly in my novels. I am a New African. I like being a pioneer, creating light and space." Maar dit is juis die lot van mense van gemengde herkoms: dat hul nuwigheid en die lig en ruimte wat hulle bied nie aanvaar word nie. En Head se storie, in haar boeke en soos uitgewys in *Thunder Behind Her Ears*, wys juis op hierdie werklikheid.

Met betrekking tot Head se innerlike worstelinge is Eilersen se narratief empaties en dikwels verdedig sy die afkeurenswaardige manewales van haar subjek, haar ongeduld, en haar woordgeweld. Die detail van haar stryd is soms oordadig en dien nie 'n funksie nie, behalwe as Eilersen die dikwels doodgewone worstelinge wil gebruik om Head se geestesonstabiele uit te wys.

Head het Botswana (Afrika) omhels en die kontinent het haar geïnspireer om haar skrywerskap 'n laboratorium vir die be-

tragting van menseverhoudinge te maak. Tog, hoor ons van Eilersen, en met reg, dat die einste kontinent haar meer pyn en worsteling as vreugde gebring het.

Hierdie Afrika-liefhebber moes eers die internasionale arena betree, vanaf Iowa in 1977 tot Australië in 1984, om vryheid, skepende geluk en erkenning te oes. Eilersen se teks wys waarom Head "out of Africa" moes tree om te floreer. In 1986 het die donder agter haar ore stil geraak. Sy was nog nie 50 jaar oud nie. Eilersen vang hierdie oomblik met tere verbeeldingrykheid vas.

Hierdie biografie konstitueer 'n beginpunt vir die studie van Bessie Head. Dit vra vir eerlikheid oor Afrika, en rassisme, en mag. En dit wys waar om te soek na "the best woman novelist Africa has produced".

Ten spyte van haar eie protestasies en Eilersen se dubbelpatroon, was Bessie Head 'n Kleurling-skrywer in Afrika. Ek hoop Head bewonderaars sal my hierdie tipering vergeewe, of laat daar dan spanning wees. Bessie Head was alleen in haar Kleurlingskap in Afrika-gemeenskappe en ander selfopgelede "suiwer" etniese gemeenskappe; alleen in haar vrou- en ouerskap in 'n patriargale samelewing; en eensaam in haar skrywerskap midde 'n industrie wat deur magtige mans beheer is. Maar Eilersen poneer, meesal deur Head se stem maar soms deur haar eie interpretasie, dat Head altoos teen hierdie magte opgestaan het, veral teen rassisme en haar eie marginalisering. As sulks is die stelling van die swerwende digter-aktivis, Dennis Brutus, dat die skrywer se taak is "to speak truth to power", op haar (Head) van toepassing.

Cornelius C. Thomas

Universiteit van Fort Hare, Alice